

Kolluk Güçlerinde Modernleşme: Muğla Örneğinde Turizm Jandarması Yapılanması

Yrd. Doç. Dr. Muhittin TATAROĞLU

Muğla Üniversitesi, İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü, MUĞLA

J. Bnb. Eyüp SUBAŞI

T.C., Siverek İlçe Jandarma Komutanlığı, ŞANLIURFA

ÖZET

Turizm sektörü güvenlik ve asayiş sorunları karşısında en hassas olan sektörlerin başında gelmektedir. Ülkede yaşanan güvenlik sorunları, turizm sektörünü olumsuz etkilemektedir. Güvenliği sağlamakla görevli olan kolluk teşkilatının turizme özgü güvenlik ihtiyacını karşılayabilmesi, modernleşme ve uzmanlaşma gereğini doğurmaktadır. Türkiye’de turizm jandarması uygulaması kolluk güçlerinde uzmanlaşma sürecinde olumlu bir örnektir. Çalışmada uzmanlaşma boyutuyla bürokraside modernleşme olgusu, Muğla ili ölçeğinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Jandarma, Turizm güvenliği, Bürokratik modernleşme

JEL Sınıflaması: D73, K42, H83

Modernization In Law Enforcement: Tourism Gendarme Structuring In Case of Muğla.

ABSTRACT

Tourism sector is highly sensitive to security and publicorder problems. Security matters affect tourism sector, negatively. Police and Gendarm organizations which ensure domestic security, need to be modernized and specialized in accordance with characteristic security requirement of tourism sector. The tourism gendarm organization in Turkey, is the positive example of the specialization and modernization in bureaucracy. In this study, as a bureaucratic organization; tourism gendarm, is studied in scale of Muğla.

Key Words: Gendarme, Tourism security, Bureaucratic modernization.

JEL Classification: D73, K42, H83

GİRİŞ

İnsanlar bir arada yaşamaya başladıkları andan itibaren toplum bireyleri arasında düzen, asayiş huzur ve güvenliğin sağlanması sorunu ortaya çıkmıştır. Süreç içinde toplu yaşamı düzenli bir şekilde sürdürecekt kuralları herkes adına yerine getirecek bir yaptırım mekanizması kolluk kuvvetleri şeklinde ortaya çıkmıştır. Temel işlevleri benzer olmakla birlikte kolluk teşkilatlanmaları toplumdan topluma farklılıklar göstermektedirler. Günümüzde kolluk gücü olarak görev yapan teşkilatlar polis ve jandarma teşkilatları şeklinde varlıklarını sürdürmektedirler.

Medeniyet tarihi boyunca toplumların ilk örgütlerinden biri güvenlik kuruluşları olmuştur. Önceleri iç ve dış güvenlik ihtiyaçlarını birlikte karşılayan askeri nitelikli örgütlenmeler halinde başlayan kolluk teşkilatları, toplumlar modernleştikçe dış güvenlikten ayrılmış ve devam eden ihtisaslaşma sürecinde yapılanmalarını geliştirmişlerdir.

Kamu yönetiminin modernleşme sürecinde Weberyen ideal tip bürokratik özellikler, milad noktasını oluşturmaktadır. Modernleşen toplumlarda kamu bürokrasileri de işbölümü ve uzmanlaşma merkezli işlevsel bir niteliğe bürünmeye başlamışlardır. Türkiye'de kamu bürokratik örgütlerinin modernleşmesi iki yönlü gerçekleşmektedir. İlki yukarıdan aşağıya yönlü olan batılı modern kurumların Türkiye'ye uyarlanması şeklinde; ikinci olarak da aşağıdan yukarı yönlü olarak, modernleşen toplumun ve karmaşıklaşan ve dinamikleşen toplumsal işleyişin yarattığı ihtiyaç neticesinde; geleneksel kamu yönetimi örgütsel yapısının değişime zorlanması şeklindedir.

Turizm jandarması uygulamasını, Weberyen bürokrasinin işbölümü ve uzmanlaşma özelliğine uygun bir örnek olarak göstermek mümkündür. Türkiye'de turizm sektörü gittikçe gelişmiş, ekonomide en önemli sektörlerden biri haline gelmiştir. Bu gelişme turizm sektöründe ve turistik yörelerde kendine özgü güvenlik sorunları ortaya çıkarmış, bu alanda farklı güvenlik yaklaşımları ve uygulamalarını gerekli kılmıştır. Sektörün ve geniş turistik yörelerin kendine özgü güvenlik ihtiyacı ve sorunları, jandarma teşkilatının bu ihtiyaca tepki olarak alana yönelik uzman bir örgütlenmeye gitmesine yol açmıştır.

Türkiye'de kolluk örgütlenmesine dair görece az sayıda çalışma yapılmıştır. Literatür taramasından Turizm Jandarması konulu bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu örgütlerin yapıları gereği ampirik çalışma yapmakta bazı zorluklar vardır. Çalışmada Jandarma teşkilatında uzmanlaşmaya dayalı bir örgütlenme biçimi olan Turizm Jandarmasının, turizm alanında güvenlik konusunda sağladığı gelişmeleri tespit etmek amaçlanmıştır.

Suç türlerinin belirlenmesinde ve istatistiklerin anlamlandırılmasında ilgili yetkililerle yapılan mülakatlar yardımcı olmuştur. Turizm jandarmasının yanında, Turizm Polisinin de ülkenin diğer turistik yörelerinde örgütlenmiş olmasıyla birlikte, çalışma alanı Muğla ili turizm jandarmasıyla sınırlı tutulmuştur.

I. TÜRKİYE'DE TURİZMİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

En genel kabul gören tanımlardan biri, W.Hunziker'in 1941 yılında yaptığı tanımdır. Bu tanıma göre turizm; "para kazanma amacına dayanmayan ve devamlı kalış biçimine dönüşmemek kaydıyla, yabancıların bir yerde konaklamalarından ve bir yere seyahatlerinden doğan olay ve ilgilerin tümüdür"(Ürger,1992:10). Mevzuata göre (5643 sayılı Turizm İşbirliği Tüzüğü) turizm; "yerleşmek niyeti olmaksızın hava tebdili yapmak, tedavi edilmek, eğlenip dinlenmek gibi maksatlarla kültür ya da sanat hareketleri nedeniyle toplu ya da tek olarak yapılan seyahatler" şeklinde tanımlanmaktadır (Özdemir,1992:19). Turizm kısaca, yabancıların devamlı yerleşmemek, gelir elde etmemek koşuluyla gittikleri bölgelerdeki geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünüdür.

Turizm, 2.Dünya Savaşı'ndan sonra hızla gelişmiş, daha geniş halk kitlelerine ve uzak mesafelere yayılmıştır. Günümüzde parasal ve kitlesel bir olgu haline gelen turizmin; yarattığı ekonomik ve politik etkiler, ülke ekonomilerinde ve özellikle uluslararası ekonomik ve siyasi ilişkilerde önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu durum, yalnızca uluslararası turizm hareketinden büyük pay alan gelişmiş ülkelerde değil, aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerde de turizme verilen önemi arttırmaktadır. Ulusal ve uluslararası düzeyde ulaştığı dev boyutlarla turizmin; yatırımları ve iş hacmini geliştiren, gelir yaratan, döviz sağlayan, yeni istihdam alanları açan, sosyal ve kültürel hayatı etkileyen, siyasal bakımdan da önemli toplumsal ve insancıl fonksiyonların gerçekleştirilmesini kolaylaştıran bir nitelik kazanması, ülkelerin dikkatinin bu ekonomik olay üzerinde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin karşılaştıkları ekonomik sorunların ve darboğazların aşılmasında, turizmin yarattığı dinamik ve ekonomik katkılar, söz konusu ülkelerin turizme daha çok önem vermesine neden olmuştur.

Türkiye'de turizm 1980'li yıllardan itibaren önem kazanmaya başlamıştır. Turizme yönelik politikalar, önce sektörel teşvikler ile başlamıştır. Sektöre yönelik bir bakanlık kurulmasına rağmen zaman zaman başka bakanlıklarla birleştirilmesi, tutarlı denebilecek bir politikanın olmadığı izlenimini vermektedir. Günümüzde ülkenin turizmden elde ettiği gelirin ve sektörün ağırlığının var olan potansiyelinin çok altında olduğunu söylemek mümkündür Dünya Turizm örgütünün 2002 yılı verilerine göre Türkiye, dünyada ziyaretçi çeken ülkeler arasında %1,8'lik payı ile 16'ncı sırada, turizm geliri açısından ise %1,9'luk payla 12'nci sırada yer almaktadır (Akat, 1997:44).

Türkiye, özellikle 1983 yılından sonra turizmi önemli ölçüde teşvik ederek dış turizm gelirlerini artırma ve bu gelirlerle ödemeler dengesi açıklarını kapatma politikasını benimsemiştir. Bu politikada önemli oranda başarı sağlayan Türkiye için, ödemeler dengesini olumlu etkileyen en önemli kalemlerden birisinin turizm olduğu görülmektedir (Kahraman, 1994:28).

Turizm, özellikle gelişmekte olan ülkeler tarafından şiddetle ihtiyaç duyulan döviz girdisini sağlayan, istihdam olanakları yaratarak işsizliğin azaltılmasına katkıda bulunan bir ekonomik faaliyet olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu kimi ülkeler, turizmi başlı başına bir ekonomik gelişme aracı olarak kabul etmişler ve yetersiz ekonomik kaynakların önemli bir bölümünü turizmin gelişimine ayırmışlardır. Örneğin, 1991 yılında Türkiye'de yapılan toplam sabit sermaye yatırımlarının % 4'ünü turizm alanındaki sabit sermaye yatırımları oluşturmaktadır (Karabulut ve Düzgünoğlu, 1999:84).

Gelişmekte olan ülke statüsündeki Türkiye'nin ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için temel şart dışsattımın artırılmasıdır. Dolayısıyla, turizmin ekonomik kalkınma aracı olarak önemi; turizmin görünmeyen dışsattım olarak önemli miktarda gelir yaratmasıdır (Bulut:2001,76).

Turizmin makro planlama ve yönetiminde ekonomik kazançlar önde gelmektedir. Devlet, önemli turizm projelerinin yatırım ve işletme aşamalarında

öncü rol üstlenmiştir. Türkiye’de turizm, merkezi planlamanın bir parçasıdır. Turizm gelişme ve yatırım bölgeleri hangi turizm türünün geliştirileceği konularında makro planlamayla politikalar oluşturulmaktadır.

Planlı dönem boyunca kitle turizminin ve başka turizm türlerinin birlikte geliştirilmesi hedeflenmiştir. Fakat 1980 sonrasında kitle turizmine, kitle turist talebine uygun özel turizm altyapısının ve üstyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesine öncelik verilmiştir. Kitle turizminin özendirilmesi ve bu pazara uygun altyapının yaratılması uzun dönemli planlanmış bir politik tercihtir.

Son yıllarda konaklama kapasitesinin hızla artmasına karşılık, yurtdışı pazarlamasında ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Ülkede konaklama kesiminin yoğun özendirme önlemleriyle desteklenmesi, genel ve bölgesel düzeyde birdenbire kapasite artışına neden olmuştur. Konaklama arzının yaratılması fakat ulaştırma ve seyahat kesimlerinin desteklenmemesi, yabancı tur operatörleri için ülkede tipik bir alıcılar pazarı yaratmıştır. Konaklama işletmeleri yabancı tur operatörlerinin pazarlamasına bağımlı olmuş, konaklama fiyatları başa baş noktasına kadar düşmüş, konaklama ücretlerini yabancı tur operatörleri belirlemeye başlamıştır.

1960’lı yıllarda Portekiz, İspanya ve Yunanistan’daki gelişme gösteren turizme benzer bir gelişme de ülkemizde yaşanmıştır. Ülkemizde Avrupalı turistin isteklerine uygun kıyı ve kitle turizmi gelişme göstermiştir. Türkiye’de 1980–1990 yılları arasında çok hızlı bir turizm gelişimi yaşanmıştır. Konaklama yatırımları ağırlıklı olmak üzere, turizm endüstrisi yasa ile özendirilmiş, kamu arazileri turizm yatırımcılarına verilmiş, düşük faizli yatırım ve işletme kredisi sağlanmıştır (Tutar:1990:32).

Türkiye’nin turizm pazarı; iç turizm talebi, yurtdışındaki Türklerin turizm talebi ve yabancıların turizm talebinden oluşmaktadır. Turizmin gelişimi, politik istikrar ve düzene doğrudan bağımlıdır. Politik istikrarın olmaması, rejimin ve siyasi kararların değişebilirliği, yabancı yatırımcı ve işletmecilerin yatırım isteklerini engellemektedir. Yabancı yatırımcıların ve yabancı turist talebinin varlığı ve sürekliliği, güvenlik açısından politik istikrar, uzun dönemli değişmez ekonomik ve siyasi kararları gerektirir (Çeken:2004, 32).

Son beş yılda, Akdeniz çanağı ülkeleri içinde Türkiye’nin Rusya Federasyonu pazarındaki payı rakipsiz olarak birinci sıradadır. Günümüzde Türk turizmi, Rus turizm pazarının dörtte birini elinde tutmaktadır. Rusların tüm dünya çapındaki tatil tercihlerine bakıldığında, 2003 yılında Türkiye için %18,3’lük pazar payı tahmini yapılmış olmasına rağmen, bu rakam %27,9 ile rekor bir orana ulaşmıştır. Türkiye’den sonraki en popüler tatil ülkesi olan Mısır’ın payı ise sadece %8,2’dir. Daha sonra %7,7 ile İspanya, %5,8 ile Hırvatistan gelmektedir. 1999 yılında Rusya’dan (Bağımsız Devletler Topluluğu) Türkiye’ye gelen turist sayısı 1.048.000 kişi, 2000 yılında 1.376.000 kişi, 2001 yılında 1.423.900 kişi, 2002 yılında 1.658.700 kişi olmuştur. 2003 yılında 2.071.600 kişi, 2004’te 2.792.100; 2005’de 3.431.800; 2006’da 3.755.600 kişi olmuştur. 2007 yılında ise bu sayı beş

milyona yaklaşarak 4.825.000 kişi olmuştur. Türkiye'nin Rusya Federasyonu'ndan gelen turistlerin ortalama harcamaları 500 USD olduğu düşünüldüğünde yaklaşık 2.5 milyar dolarlık bir gelir söz konusudur (TÜRSAB (2008). Günümüzde ticaret hacmi 550 milyar dolara ulaşan dünya turizm sektöründeki Türkiye'nin payı, 1980 yılından itibaren sürekli artarak %2.5 oranına ve en fazla turist çeken 9. ülke durumuna yükselse de söz konusu oranlar tatmin edici olmaktan uzaktır (Çımat ve Bahar:2003:11).

II. MUĞLA İLİNİN TURİZMDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Muğla ili turizmde en gelişmiş illerden biridir. Antalya ili son yıllarda görece önemli gelişme gösterse de, Muğla'nın özellikle ilçeleri hızlı bir gelişme göstermektedir. İlin turizm potansiyelinin gereğince değerlendirilmesi, bu gelişmenin devam etmesini sağlayacaktır

Türkiye'de hızla kitle turizmine yönelmesiyle birlikte kıyı turizminde pilot bölge seçilen Antalya'nın ardından 1980'li yıllarla birlikte Türkiye'nin en uzun kıyılarına (1124 km) sahip ili olan Muğla bölgesi de hızlı bir turizm yatırım alanına dönüşmeye başlamıştır. Tarih boyunca birçok uygarlığa beşik olan Muğla ili, kıyı turizminin yanında kültür turizminin de önemli bir merkezi durumuna gelmiştir.

Muğla ilinin turizm karakteristiğini kıyı ve kültür turizmi olarak iki ana kategoriye ayırmak mümkün olmakla birlikte doğu ve batı bölgesi olarak da ayırmak mümkündür. Zira Bodrum ve Fethiye turizm karakteristiği açısından benzeşmezken; Marmaris tamamen farklı bir portföy arz etmektedir. Yine bu bölgelere gelen turistler, yerli ve yabancı olarak değişik karakteristikler sergilemektedirler.

2007 yılında Muğla ilinde konaklayan turist sayısı 1.392.000'e ulaşmıştır. Turizm Teşvik Yasası'nın yürürlüğe girdiği 1983 yılında 53 tesisin sahip olduğu 6000 yatak, az sayıda seyahat acentesi ve yetersiz altyapı ile turizm sektöründe hizmet veren Muğla ili, 2006 yılında 80.824 yatak kapasitesine ulaşmış, 427 acente ve hızla gelişen altyapısı ile ciddi bir güce erişmiştir (Yücel,2008:2).

Muğla ili turizm faaliyetlerinde, mevcut durum itibarıyla, temel ürün deniz, kum, güneş ekseninde oluşmuştur. Bu nedenle, turizm sezonu Mayıs-Kasım ayları arası canlılık kazanmakta, Temmuz-Ağustos-Eylül ise yoğunluğun en üst seviyeye çıktığı aylar olmaktadır. Turizm faaliyetleri Bodrum, Marmaris, Fethiye ilçelerinde yoğunlaşmıştır. Genel karakteristiği ise "kitle turizmi" özelliklidir. Dalaman, Ortaca, Köyceğiz, Ula ve Datça ilçeleri, sektörde umut vaat eden, yeni gelişme alanlarını oluşturmaktadır.

Yat Turizmi kapsamında ülkenin en güzel koylarını kapsayan "Mavi Tur" seferlerinin büyük bir bölümü Muğla kıyı bandında yapılmaktadır. Alternatif Turizm kapsamında; yamaç paraşütü (Fethiye-Babadağ, Milas-Ören, Ula-Akyaka), rafting (Dalaman), sörf (Bodrum-Bitez, Ula-Akyaka), yelken (Fethiye-Köyceğiz), tüplü dalış (Marmaris, Bodrum, Fethiye) potansiyeli yüksek branşları oluşturmaktadır (Muğla Valiliği, 2003:245-248) .

Antalya ilinden farklı olarak il merkezinin kıyıda bulunmaması nedeniyle Muğla ili, ilçelerinin aksine fazla gelişme gösterememiş ve son yıllarda kültür turizmine yönelik çabalarla bir yere gelme gayretindedir. Yine Muğla Üniversitesi gibi Ege Bölgesi'nin önemli bir eğitim kurumu haline gelme yolunda hızla ilerleyen bir okulun merkezde bulunması da iç turizme ve konferans turizmine önemli katkılar sağlayacaktır.

Antalya, Denizli, Aydın gibi turizm yönünden uluslararası öneme haiz, gezilebilir imkânlara sahip illere yakınlığı, deniz yolu ile Rodos, Simi, Kos gibi komşu ülke adalarına günübirlik gidebilme imkânı, pek çok özellikleri ile Muğla ilini bir turizm cenneti olarak tanımlamak mümkündür.

III. TURİZM SEKTÖRÜNDE GÜVENLİĞİN ÖNEMİ

Turizm, tanımında da ifade edildiği gibi, turistlerin serbest zamanlarını geçirmek ve eğlenmek isteyecekleri ve başka hiçbir şeyden endişe duymak istemeyecekleri bir faaliyettir. Temel olarak bu imkânı sağlayacak alt yapı ise güvenlik sorunlarının bulunmadığı bir ortamdır. Turizm ve güvenlik, temel olarak ilişkili ve etkileşimlidir. Bu ilişkiyi somut verilerle ortaya koymak mümkündür. Savaş, terör gibi ortamlar ve risklerin bulunduğu dönemlerde bu ülkelere olan turizm talebinin düştüğü görülmektedir. Yine çeşitli salgın hastalıkların varlığı da bu talebi olumsuz etkilemektedir. Güvenlik riskinin arttığı durumlarda turizm talebi düşmektedir. Yine hem kişi güvenliği, hem genel güvenlik, hem de sağlık güvenliğinin turizm talebiyle doğrusal ilişkisi vardır (Bkz: Emsen ve Değer, 2004).

Ülkemizin önemli turizm pazarını teşkil eden gelişmiş ülkeler risk konusunda son derece duyarlıdır. Bu ülkelerdeki insanların çoğunluğu, özellikle seyahat ve tatil kararlarını verirken az riskli olanı tercih etme eğilimindedir. Genellikle, seyahat kararını vermeden önce gitmeyi düşündükleri ülke hakkında önceden bilgi alırlar. Dışişleri Bakanlıklarının veya resmi kurumların seyahate yönelik sağlık ve güvenlik tavsiyeleriyle uyarıları, seyahate gidecek insanların kararlarını etkiler.

Ülkemizde trafik hakkında seyahat tavsiyeleri, uyarıları ve diğer kaynaklar tarafından verilen bilgiler olumsuzdur. Trafik ve terör, Türkiye'de çok büyük bir risk unsuru olarak gösterilmektedir. Ülkemizi ziyaret edip olumlu izlenimlerle ayrılan ve Türkiye'nin tanıtımına olumlu katkılarda bulunanların dahi trafik hakkında olumsuz yazılarına çok sık rastlanmaktadır. Terörizm, savaş, hastalık, doğal afetler gibi durumlarda, bunların etkilerini istatistikî olarak ölçmek mümkündür. Risk unsurlarının, süregelen trafik sorunlarının seyahat konularında olumsuz ve caydırıcı etki yaratma olasılığını da tahmin etmek mümkündür. Ancak trafik sorunları nedeniyle gelmeyenlerin sayısını tespit etmek mümkün değildir. Bu konuda herhangi bir istatistikî veri mevcut değildir. Trafik sorunlarının Türkiye'yi ziyarete gelen yabancılar üzerinde olumsuz etki, tedirginlik ve korku yarattığı bilinen bir gerçektir. Bütün bu nedenlerle trafik, ülkemizin bütünsel ve

turizm imajı arasında olumsuz etki yaratmaktadır. Çünkü gelişmiş ülke insanının gözünde trafik; insanların, toplum kurallarına, diğer insanların haklarına, insan sağlığına, kendisinin ve başkalarının hayatına duyduğu saygının, verdiği değerın göstergesidir.

Trafik; toplumsal yaşamda turizmde toplam kalitenin en önemli unsurlarından ve göstergelerinden biridir. Trafikte güvenlik, rahat, huzur içinde ve mutlu bir seyahatin olmazsa olmaz koşuludur. Bu nedenle trafik, ülkenin tanıtımı, imajı, seyahat kararlarının verilmesi, turistlerin o ülke hakkında edindikleri izlenim açısından belirleyici niteliktedir.

İnsanların bir arada yaşamaya başlaması ile birlikte dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı koymak ve bireyler arasında doğabilecek sorunların çözümü için bir teşkilata ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç oldukça uzun bir süre tek bir teşkilatla giderilirken zaman içerisinde kamu bürokratik kurumlarının işbölümü ve uzmanlaşma süreci içerisinde tehdidin çeşitliliğine paralel olarak her tehdiye ayrı bir kuvvet ayrılması düşüncesi kabul görmüştür. Bu noktadan hareketle, dış tehdiye karşı silahlı kuvvetler, iç tehdidin bertaraf edilmesi ve toplum içerisinde güvenlik ve asayişin sağlanması için de iç güvenlik teşkilatı oluşturulmuştur.

Bir ülkede kişi güvenliği açısından riskin yükseldiği olağandışı durumlarda, turizm talebinin nasıl etkilendiğini, ölçülebilir şekilde derhal görmek mümkündür. Örneğin; savaş ve çatışma, sosyal karışıklıklar, anarşi, terör, doğal afetler, ölümcül hastalık riskleri, salgınlar (epidemi), vb. gibi. Bazen kamuoyunu sarsan tek bir olay, örneğin tek bir turiste karşı işlenen kamuoyunda ürküntü yaratan suç fiili dahi, bir pazarda kitleleri etkileyebilir ve talebi düşürebilir.

Buna ek olarak, 2003 yılında Irak Savaşı ile meydana gelmesinden endişe edilen Zatürree salgını ve genel olarak seyahat güvenliği ve özgürlüğündeki kısıtlamalar ve tehlikeler, turizm endüstrisinin kolayca yara alabileceğini göstermektedir. Buna bağlı olarak yüksek güvenlik riski bütünü ile turizm sistemine etki edebilir. Örnek olarak göstermek gerekirse zatürrenin yeni bir formu olarak ortaya çıkmış olan Sars hastalığı, Guangzhou ve Hong Kong'da ilk belirtilerini göstermeye başlamıştır (Ma: 2004:110). Bunun sonucunda da birçok ülke bu hastalıkla ilgili, Batı Asya'daki birçok uçuş noktalarına güvenlik ile ilgili uyarı ve yaptırımlar getirmiş ve aynı zamanda kendi bölge sınırlarında da güvenlik önlemleri almışlardır. Batı Asya'da bulunan uçuş noktalarına düzenlenen seferlerde giderek azalmalar gözlemlenmiş ve bu döngüsel iş düzeni içerisinde turizm ile ilgili zorluklar çıkmaya başlamıştır.

Bu gibi sıkıntılı ortamlarda turizm endüstrisindeki güvenlik ölçeğinin sadece turistlerin güvenliğine dayalı olmayacağını vurgulamak gerekmektedir. Bunlara rağmen makro çözümsel seviyelerde turizm, diğer dış sebeplerden daha ziyade, politik güvensizlikler ve belirsizliklerden daha fazla etkilenir hale gelmiştir.

A- Terör ve Benzeri Olumsuz Gelişmelerin Türk Turizmine Etkileri

Bir ülkede yaşanan terör olayları, o ülkenin turizm talebini olumsuz yönde etkiler. Türkiye'de yaşanan PKK terörü başta olmak üzere aşırı sol, dinci

terör örgütleri vb eylemlerinin turizmi olumsuz etkilediği iyi bilinmektedir. Öte yandan terör örgütleri ülkenin turizmine yönelik eylemleri özellikle planlayabilirler. Bunu, ülke ekonomisine zarar vermek veya dünya’da sesini duyurmak amacıyla yaparlar. Mısır’da 1997 yılında Luxor kentindeki terörist saldırı, (Esner;2003:9), Uzak doğudaki turistik tesislere yönelik saldırılar ve PKK terör örgütünün ülkenin turistik yörelerinde giriştiği eylemler, bu amaçla gerçekleştirilmiştir.

Enders ve Sandler, Akdeniz turizm bölgesi üzerindeki İspanya, İsrail, Türkiye ve Yunanistan’la ilgili yaptıkları güvenlik ve terör karşısında turizm etkileşimleri çalışmasında; 1970–1991 zaman aralığında saldırıları izleyen aylarda İspanya’da ziyaretçi sayısında istatistikî olarak anlamlı bir azalma olduğunu bulgulamıştır. Çalışmada İsrail, Yunanistan ve Türkiye incelemesinde, İsrail ve Türkiye’nin Yunanistan’a oranla terörist saldırılara daha fazla hassasiyet gösterdiği ortaya çıkmıştır (1991:52).

Turizmi hedef alan saldırılar turistlerin tercihlerinin değişmesine yol açmaktadır. Nitekim 1993 yılı Haziran ve Temmuz aylarında PKK’nın turistik otellere saldırması sonucu ziyaretçi sayısı %20 gerilemiştir PKK liderinin yakalanmasının ardından, 1999 yılının ilk yarısında Avrupa ülkelerinde Türkiye’nin riskli ülke olduğu yönünde başlatılan kampanyalar neticesinde, ziyaretçi sayısı bu dönemde %21,5 azalmıştır (Karagöz, 2008: 48).

1993 yılında terör örgütü PKK özellikle yabancı turistlere yönelik silahlı saldırılar düzenlemişti. Bu nedenle, Rus Haber Ajansı Regnum, Batı Avrupalı turizm acenteleri, müşterilerinin Türkiye’ye yönelik seyahatlerinden vazgeçeceklerini bildirdiğini; ancak Rus turistlerin böyle düşünmediğini, hatta Rusların, bu şartlarda Türkiye’de yapılacak tatilin maliyetinin düşeceğini umduğunu belirtmektedir (Turkishmedia: 2005).

B- Türkiye’de İç Güvenlik Yapılanmasında Jandarma

Güvenlik bir başka ifadeyle, bir arada yaşayan toplum üyelerinin birbirleriyle ilişkilerinin sağlıklı olarak sürebilmesi toplumun en önemli gereksinimlerinden biridir. Güvenlik ihtiyacı sağlanamayan toplumlar varlıklarını sürdüremezler; sosyal işleyiş çöker ve toplum yok olur.

Toplu yaşamı düzenli bir şekilde sürdürecekt kuralları herkes adına yerine getirecek bir yaptırım mekanizması kolluk kuvvetleri şeklinde ortaya çıkmıştır. Temel işlevleri benzer olmakla birlikte toplumdan topluma farklılıklar göstermektedirler. Günümüzde kolluk gücü olarak görev yapan teşkilatlar jandarma ve polis teşkilatları şeklinde varlıklarını sürdürmektedirler.

Güvenlik kavramı Fransızcada *sécurité* biçiminde kullanılmakta olup, kişinin kendisini mevcut tehlikelere karşı korunmuş ve huzur içinde hissetmesidir. Köken olarak Latince “*se*” (“-sız”, “-siz” son ek) ve “*cura*” (sorun,dert) kelimelerinin birleşiminden gelmektedir. Kavramla yakın ilişkili olan emniyet ise *sureté* kelimesiyle ifade edilmekte ve literatürde risk dert ve tehlikenin bulunmayışı biçiminde yer almaktadır (Frei: 1990:45). bu kavram belirsizliğin

karşıtı bir hissi de içermektedir. Belirsizlik durumları da güvensizlik hissine yol açmaktadır

İç güvenlik kavramı ise, (*sécurité intérieure*), toplumun kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan tehlikelere karşı kişilerin, malların ve kurumların, gerektiğinde güç kullanımını da içeren araç ve yöntemlerle korunması biçiminde tanımlanmaktadır (Emsen ve Değer,2004:69).

Merkezi-üniter bir devlet olan Türkiye’de iç güvenliğin sağlanması görevi İçişleri Bakanlığı’na verilmiştir. Adı geçen bakanlık, bu görevi Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı aracılığıyla yerine getirir. Ayrıca Sahil Güvenlik Komutanlığı ve son dönemde etkinliği ve kapasitesi arttırılan özel güvenlik birimleri, iç güvenliğin sağlanmasında görev paylaşımına dâhil olmuşlardır. Günümüzde artık güvenlik kavramını sadece iç sorun olarak düşünmek makul değildir. Artık uluslar arası bir sorundur.

İç güvenliğe mahsus bir kolluk gücünün oluşturulması Tanzimat dönemine denk gelmektedir (Bkz: Özbek, 2008). Arşiv belgelerinde 1839 yılından itibaren jandarma adına ve jandarma tayin kararnamelelerine rastlanmaktadır. Bu sebeple ilk kuruluş yılı 1839 olarak kabul edilmektedir. 1846 tarihli Zaptiye Müşirliğinin kuruluşu, ilk özel kolluk örgütlenmesinin başlangıcı sayılabilir. Zaptiye teşkilatı, jandarmanın çekirdeğini teşkil etmiştir (Sevim, 1995: 143). 1879 yılında ise Seraskerlik makamına bağlı “Umum Jandarma Merkeziyesi” kurulmuştur. 1909 yılında yeniden düzenlenerek Harbiye Nezaretine bağlanmış ve “Umum Jandarma Komutanlığı” adını almıştır (Jandarma: 2008).

Jandarmanın günümüzdeki hukuki statüsüne kavuşması 1930 tarihli 1706 sayılı kanunla gerçekleşmiştir. Meşrutiyet döneminde bugünkü jandarma yapılanmasının esasları oluşmuş ve her kaza ve nahiye bölgesi bir veya birkaç köyden oluşan karakol bölgesine ayrılmıştır. 1956 tarih ve 6815 sayılı kanunla Gümrük Umum Komutanlığı tarafından yürütülen sınır kıyı ve karasularının korunması görevi jandarmaya verilmiştir. 1982 yılında ise sahil koruma görevi 2692 sayılı kanunla Sahil Güvenlik Komutanlığına devredilmiştir.

Türkiye’de iç güvenlik uzunca bir süre polis ve jandarma teşkilatlarıyla yürütülmüştür. Ancak 1980’lerden sonra kamu yönetiminde modernleşme ve AB uyum çalışmalarıyla modern bürokratik örgütler olma doğrultusunda hem iç yapısal düzenlemeler geçirmiş hem de MASAK (www.masak.gov.tr) ve Gümrük Muhafaza (www.gumruk.gov.tr) gibi farklı güvenlik alanlarında uzman güvenlik kuruluşları oluşturulmuştur.

Jandarma teşkilatının yürüttüğü asayiş ve güvenlik hizmeti itibariyle polis teşkilatından farkı yoktur. Ancak örgütsel yapı, görev statüleri ve hiyerarşik bağları açısından farklılıklar sunmaktadır. Emniyet müdürlüğü görevlileri İçişleri Bakanlığı bünyesinde bir birim olarak idari ve hiyerarşik açıdan sivil merkezi yönetimi bağlıyken, Jandarma görevlileri silah altındaki er ve erbaşlar ile muvazzaf askeri personelden oluşmuştur ve Jandarma Genel Komutanlığı, Silahlı Kuvvetlerin hiyerarşik ve idari denetimi altındadır.

1- Jandarma Teşkilat Yapısı ve Görevleri

11 Mart 1983 tarih ve 2803 sayılı Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Kanunu'nda Jandarma, yurt içinde genel güvenliği ve kamu düzenini sağlamakla görevli, yasa ve nizamların koyduğu hükümlerin yürütülmesi ve bunlara dayanan hükümet emirlerinin yerine getirilmesini sağlayan silahlı askeri kuvvet olarak tanımlanmıştır. Aynı kanuna göre Jandarma Genel Komutanlığı, Türk Silahlı Kuvvetlerinin bir parçası olarak ifade edilmiştir. Jandarmanın silahlı kuvvetleriyle ilgili görevleri, eğitim ve öğrenim bakımından Genel Kurmay Başkanlığına bağlıdır. Jandarma Genel Komutanı bakana karşı sorumludur.

Türkiye'de Jandarma teşkilatı belediye sınırları dışında kırsal nitelikli yörelerde güvenlik ihtiyacına göre düzenlenmiştir ve güvenlik yapılanmasında bu ikincil önem yaklaşımı sürmektedir. Dünya'daki tüm ülkelerde jandarma örgütlenmesi olmasa da; köklü jandarma veya benzer teşkilatlanmalara sahip oldukça fazla sayıda ülke vardır. Avrupa ülkelerinin bazıları, jandarma teşkilatlarını lağvetmekle birlikte çoğu ülke jandarma örgütlenmelerini modernize etmekte ve iç güvenlikte ikili bir kolluk örgütlenmesinden etkin ve verimli olarak yararlanma yollarını aramaktadır (Faupin, 2005:9-11). Özellikle *Avrupa Jandarma Gücü* adı altında beş Avrupa ülkesinin (Fransa, İtalya, Hollanda, Portekiz ve İspanya) jandarma teşkilatlarının oluşturduğu örgüt ilgi çekicidir. Jandarma geleneği olan ülkeler, bu teşkilatları modernize ederek, yeni işlevler yükleyerek daha fazla etkin ve verimli kullanma eğilimindedirler (Eurogendfor:2008).

Türkiye'de jandarma teşkilatının uzun bir geçmişi vardır ve günümüzde iç güvenlik konusunda önemli bir işlev yerine getirmektedir. Türkiye'de jandarma teşkilat yapısı uzun bir süreç sonrasında günümüz yapılanmasına kavuşmuştur.

- a) Mülki teşkilata tabii olan jandarma iç güvenlik birlikleri:
  - Jandarma Bölge Komutanlığı
  - İl Jandarma Komutanlıkları
  - İl Merkez/ İlçe Jandarma Komutanlıkları
  - Jandarma Karakol Komutanlıkları
  - Jandarma Koruma Birlikleri
  - Emniyet ve asayiş hizmetlerine tahsisli Jandarma Komando Birlikleri
- b) Mülki teşkilata tabi olmayan jandarma iç güvenlik birlikleri
  - Jandarma Komando Birlikleri
  - Jandarma Havacılık Birlikleri
- c) Görev özelliklerine göre kurulan timler/ birimler
  - Trafik Timleri
  - Olay Yeri İnceleme Timleri
  - Otoyol Asayiş Timleri
  - Motosikletli Asayiş Timleri
  - Asayiş Bot Komutanlıkları
  - Mobil Asayiş Karakolları

- Dağ Arama Kurtarma Timleri
- Devriye / Asayiş / İz Takip / Narkotik / Mayın ve Bomba Arama / Arama Kurtarma Köpek Timleri
- Çevre Koruma Timleri
- Doğal Hayatı Koruma Timleri
- Jandarma Çocuk Merkezleri
- Diğer birlikler

Jandarmanın görevlerini Mülki, Adli, Askeri ve Diğer olmak üzere dört gruba ayırmak mümkündür.

Mülki görevler: Mülki görevler, emniyet ve asayiş ile kamu düzeninin sağlamak korumak ve kollamak, kaçakçılığın men ve tahkiki ile suç işlenmesini önlemek maksadıyla önceden gerekli tedbirleri almak, ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin dış korunmasını sağlamak için icra edilen görevlerdir.

Genel olarak bir suçun işlenmesine mani olmak maksadıyla kişilerin özgürlüklerini yasal olma koşuluyla kamu yararına sınırlayan ya da yasaklar getiren önceden alınmış tüm işlem ve önlemler jandarmanın mülki görevleridir.

Adli Görevleri: Emniyet ve asayiş ile kamu düzenini korumak için önceden gerekli önlemleri almakla görevli olan jandarma, alınan önlemlere rağmen suç işlendikten sonra suçu aydınlatmak ve suçluları yakalayıp adalete teslim etmekle de görevlidir. Bu kapsamda; adli görevler, işlenmiş suçlarla ilgili olarak kanunlarda belirtilen işlemleri yapmayı ve bunlara ilişkin hizmetleri yerine getirmeyi kapsar.

Askeri Görevleri: Jandarma, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bir parçası olup eğitim-öğretim, askeri kanun ve nizamların verdiği görevler, sıkıyönetim ve seferberlik halindeki görevler ile Genelkurmay Başkanlığı'nca verilen görevler bakımından Genelkurmay Başkanlığı'na bağlıdır.

Diğer Görevler: Mülki, adli ve askeri görevlerin dışında kalan ve çeşitli mevzuatla jandarmaya verilen özellik taşıyan, özel koruma / kollama önlemlerinin alınmasını gerektiren görevler diğer görevlerdir.

2- Turizm Jandarması

Turizm jandarması yapılanmasının ortaya çıkmasında iki nedenden bahsetmek mümkündür. Son yıllarda turizmin ülke ekonomisindeki öneminin artmasıyla birlikte genel kolluğun bir parçası olan jandarmanın da bu alana yönelik olarak yeniden yapılanması gerekli görülmüş ve yeni bir görev anlayışına kavuşması ihtiyacı hissedilmiştir. Daha genel bir neden ise Türk kamu yönetimi bürokrasisinin modernleşme süreci içinde diğer alanlarda gözlendiği gibi; Weberyen modernleşmenin gereği olarak uzmanlaşma ve iş bölümü anlayışının örgütsel yapılanma sürecinde benimsenmesidir. Weberyen bürokratik modernleşme içinde bürokratik kurumlar “geleneksel bürokrasi”den; “işlevsel (functional) bürokrasi”ye doğru evrilirler ve işbölümü, uzmanlaşma ve verimlilik esaslarına göre örgüt yapılarını düzenlerler (Lipnack ve Stamps:1993:365). Bürokratik kurumların faaliyetleri ve işlevleri, birbirinden ayrışır ve daha dar hizmet ve uzmanlık alanlarına odaklanır. Jandarma teşkilatının modernleşme

süreci içinde turizm jandarması şekline uzmanlığa dayalı bir örgütlenmeye gitmesi, toplumsal modernleşmenin, kamu yönetimi bürokrasisine yansımaları şeklinde değerlendirilebilir. Gelişen ve karmaşıklaşan ekonomi ve ticaret, kolluk yapılanmasında MASAK gibi uzman örgütlerin kurulmasını sağladığı gibi; gelişen turizm sektörü de jandarma yapısı içinde turizm jandarması şeklinde bir örgütlenmeyi gerekli kılmıştır.

Turizm jandarması personel kaynağı iki dağıtım çeşidinden sağlanmaktadır. Birinci personel kaynağı doğrudan dağıtım ile yapılan asker gönderimidir. Diğer kaynak ise de dil bilenlerden (sözgelimi kısa dönem erlere yapılan dil sınavı ile asker dağıtımı gibi) seçme asker gönderimi ile oluşur. Antalya başta olmak üzere Muğla, İzmir, Balıkesir, İstanbul, Nevşehir gibi turistik yerlerde görev yapacak jandarma- erat bu bölgelerdeki karakollarda kolluk görevlisi olarak dağıtıma tabi tutulur. Muğla ilinde Kavaklıdere karakolu hariç tüm il genelinde turizm jandarması uygulaması vardır.

Üniforma şekli de geleneksel jandarma üniformasından farklı düzenlenerek militer görünümün azaltılması ve turistik bölgelerin şartlarına uygunluk gözetilmiştir. Turizm jandarmasına sevk edilen personelin hizmet içi eğitimi de ilk etapta yıllarca ülkenin doğusunda bölücü terörle mücadele eden personelinin batıya adapte olması ve turizm bölgelerinde turizme hizmet eden bir anlayışa kavuşması için turizm eğitimi verilmesi şeklinde başlamıştır.

Ancak ülkenin en önemli kıyılarının jandarma sorumluluk sahasında bulunması ve mevcut yapılanması ve eğitim sistemiyle buradaki turizme hizmet etmenin zorlukları görülmüş ve buralarda yeni bir yapılanma ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu kapsamda Jandarma Genel Komutanlığı, Turizm Jandarması uygulamasına geçmiştir.

Yabancıların karıştığı olayların farklılığı ve farklı şekilde ele alınması gerekliliği turizm suçları denen kavramın tanımlanmasını gerekli kılmaktadır. Yabancıların karıştığı olaylar ve suçlar göz önüne alındığında trafik kazaları ve suda boğulmalar ilk sıraları almaktadır. Trafik kazası ve suda boğulma denince de akla, ilk yardım ve sağlık kuruluşlarında tedavi gelmektedir. Bu sebeple olaylara müdahale eden personelin çok iyi derecede ilk yardım yapabilmesi gerekmektedir. Tabii bu tür hizmetleri daha iyi yapabilmek ve olaylara sağlık birimlerinin daha hızlı müdahalelerini sağlamak için bu kuruluşlarla, mülki amirin başkanlığında devamlı bir işbirliği ve koordinasyon sağlanmalıdır (Jandarma Talimnamesi:2004).

Yabancıların suç ve olaylara karışması durumunda, ülkelerinin konsolosluklarına durumun bildirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla yabancı ülkelerin konsolosluk ve elçiliklerinin telefon, faks ve e-posta numaralarının jandarma birliklerinde bulunması gerekmektedir.

3- Turizm Suçu

Suç literatüründe turizm suçu diye bir kavram olmamakla beraber turistlerin işlediği suçlar ve turistlere karşı işlenen suçları turizm suçu olarak

andlandırmak mümkündür. Bu tür bir tanımsal farklılaşmanın bir faydası, turizm bölge ve tesislerinde özellikle turizm işletme belgeli olanlarda özel hükümlerin uygulanmasını da turizm suçları bölümünde ele almak imkanını sağlamasıdır. .

a) Turistlerin işlediği suçlar:

Ülkemizin dünyanın en güzel bölgelerinden biri olması, ayrıca binlerce yıllık tarihi ve kültürel varlıkları her zaman yabancılar için cazibe merkezi olmasına neden olmuştur. Bu bağlamda turistlerin işlediği adli suçların yanında uluslararası kaçakçılık vb. suçları da işlediği görülebilmektedir.

Yine dünya uyuşturucu trafiğinde önemli bir köprü konumunda bulunan ülkemizde, uyuşturucu kaçakçılığı suçlarına karışan yabancıların, ülkeye gelen yabancıların artmasıyla doğru orantılı olarak artacağını söylemek mümkündür.

Son yıllarda Türk turizminin en büyük gizli sorunlarından biri olarak gösterilen ve kamuoyunda çok tartışılan yabancıların mülk edinmesiyle birlikte turistlerin aldığı bu mülkleri, meskenin satın alınma amacından farklı olarak, internet ortamından yine kendi ülke vatandaşlarına kiralaması ve devre mülk haline getirilmesi suçları gözlemlenmektedir. Gerek yabancıların işlediği, gerekse de yabancılara karşı işlenen suçların kovuşturulması, ilke olarak Türk vatandaşlarının işlediği suçların kovuşturulmasında olduğu gibidir.

b) Turistlere karşı işlenen suçlar:

Turistlere karşı işlenen suçları genelde ortamsal olarak meydana gelen adli suçlar olarak görmek mümkündür Ancak son yıllarda özellikle hanuççuluk suçlarında önemli bir artış gözlenmektedir. Bu suç türü hem ülkenin turistik şöhretine, hem de turistlere büyük sıkıntı vermektedir. Öte yandan bu suçun işlenmesi sırasında hile, aldatma, dolandırma, fahiş fiyat, taciz, tehdit, hakaret gibi diğer suçların da işlenmesi ihtimali ortaya çıkmaktadır.

Hanuççuluk: Bir ticari işletmenin ürün veya hizmetini, turisti sözlü veya fiili davranışları ile rahatsız ederek satmak, tanıtmak ve kabullendirmek anlamında kullanılmaktadır. Bu fiili gerçekleştiren kişiye de “hanuççu” denmektedir (TDK,2004).

Hanuççunun turisti rahatsız edici davranışı, T.C.K. kapsamında, “Takibi şikayete bağlı” düzenlemelere tabi tutulmuştur. Muhatabın yabancı olması ve bu nedenle Türk hukuk sistemi hakkında bilgi sahibi olmayışı, yerli ve yabancı olsun ilimizde kalış sürelerinin kısa oluşu, tatil için kullanacağı süreyi adli tahkikatla geçirmek istemeyişi gibi nedenlerle uygulamada bu yönde şikâyetlerin yapılmasını da mümkün kılmamaktadır. Ayrıca yasal düzenlemelerde hanuççuyu istihdam eden ticari işletmeye yönelik herhangi bir müeyyide getirilmemiştir.

Genelde daha çok turistik mekânlarda karşılaşılan ve günümüzde oldukça yaygınlaşmış bir müşteri çekme politikasıdır. Hanuççu olarak adlandırılan kişiler müşteriyi anlaşıp olduğu bir dükkâna götürüp, söz konusu müşteriye yapılacak satıştan belirli bir oranda komisyon alırlar. Bu kişiler işleri gereği turistlerle oldukça zaman geçiren turist rehberleri olabileceği gibi, turistin istediği mal kendisinde olmadığı için müşteriyi tanıdığı başka bir dükkâna ya da en basitinden komşusuna götüren bir tezgâhtar da olabilir.

Birçok turizm firması bu piyasada dönen paranın büyüklüğünü bildiğinden kendileri turistik eşya satıcılarıyla anlaşılır ve müşterinin anlaşmalı oldukları firmalara gitmelerine özen gösterirler. Hanutçuluk diğer suçlar içinde sadece turistlere karşı işlenen bir suç türüdür. Öte yandan genel suç sınıfı içinde olup da turistlerin oldukça yoğun mazur kaldığı suçlar da vardır.

Uyuşturucu: Özellikle Avrupa ülkelerinden gelen turistlere yönelik değişik türde uyuşturucu madde temini ve satışının yapılmasıdır. Son yıllarda uyuşturucu suçuna karışan yabancıların artık sadece kullanıcı rolünde olmadığı da gözlenmiştir. Özellikle uyuşturucu maddelerin ülkeye sokulmasında ve uluslar arası naklinde gittikçe daha fazla yabancı uyruklu kişiler fail olarak rol almaktadır. Bu suç turizm yörelerinde gayrimeşru örgütlenmeyi ve beraberinde pek çok sorunu da getirmektedir.

Cinsel taciz: Özellikle kadın turistlere yönelik cinsel taciz suçları hem hümanist açıdan dehşete düşürücüdür hem de ülkenin imajı açısından en çok zararı olan suç türüdür.

Fuhuş: Sovyetler Birliği'nin dağılması, Doğu bloğu ülkelerindeki rejimlerin değişmesiyle Türkiye'de kendisini somut bir şekilde gösteren bir suç türüdür. Özellikle bu ülkelerden gelenler arasında fuhuş suçuna karışanların olması, turistik yörelerde karmaşık sorunlar yaratmaktadır. Konu ile ilgili bir başka sorun da sadece turistik amaçla gelenlerin de toplumda olumsuz şekilde algılanmasıdır. Özellikle kadın rus turistlere yönelik olumsuz yaklaşımların aşılması için oldukça büyük bir çaba gerekmiştir.

Dolandırıcılık: Yabancıların gayrimenkul almalarını kolaylaştıran yasal düzenlemeler neticesine özellikle turistik yörelerde yabancıların ev , arsa gibi gayrimenkul almaları oldukça artmaktadır. Yabancılar gayrimenkul satışında çeşitli suçlar işlenmektedir. Ödemenin yapılıp ev, arsa vs teslim edilmemesi, birkaç kişiye birden satış yapılması gibi suçlar, yabancı ülkelerin basın organlarında yer aldıkça turizm olumsuz etkilenmektedir.

Turistlerin yoğun olarak karıştığı bu suçların yanında kapkaççılık, kredi kartı dolandırıcılığı, darp, sahtecilik vb gibi suçlara da maruz kalmaktadırlar. Öte yandan ülkeye gelen yabancı uyrukluların ülke kompozisyonlarının değişmesi, soygun, dolandırıcılık, gasp gibi suçlarda yabancıların fail olarak katılımının artmasına yol açmıştır.

Turizme yönelik terör: Son yıllarda turizm sektöründe de büyük gelişmeler kaydeden Türkiye'nin bu durumu, söz konusu iç ve dış mihrakların dikkatini çekmiş ve turizmden sağlanan gelirin önüne geçmek ve uluslararası platformlarda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni küçük düşürmek için harekete geçmekte gecikmemişlerdir

Turizm bölgelerinde gerçekleştirilen terörist faaliyetlerin amaçlarını tespit etmek mümkündür. Bunlar

- Türkiye'ye gelecek olan yabancıların endişe ve korkuya kapılmasını sağlamak ve ülkemize gelmelerini önlemek,

- Türkiye'nin elde edeceği turizm gelirlerine mani olmak ve Türkiye'yi ekonomik zarara uğratmak,
- Propagandalarını yaparak dünya kamuoyuna seslerini duyurmak ve siyasi açıdan Türkiye'yi zor durumda bırakmak,
- Terör örgütlerine siyasi ve mali destek sağlamak,
- Örgütlerine eleman kazandırmak,
- Morali bozuk olan örgüt elemanlarına moral kazandırmak,
- Kırsal kesimde eylem yapacak olan örgüt elemanlarına lojistik destek sağlamak,
- Turizm bölgelerinde yatırım yapacak olan yerli ve yabancı sermaye sahiplerinin yatırım yapmalarına engel olmak.

Bu amaçlara ulaşmak isteyen terör örgütleri aşağıda yazılı yöntemlere başvurarak turizm sektörünü baltalamak istemektedirler:

- Yabancıların yoğun olarak bulunduğu pazar, alışveriş merkezi, plaj, otel vb. yerlerde bombalama eylemleri yapmak,
- Ormanlık bölgesi çok olan turizm yörelerinde kasten orman yangınları çıkarmak,
- Yabancıların yoğun olarak kullandığı yol güzergâhlarında yol kesmek ve propaganda yapmak,
- Bölgedeki işletme sahiplerinden tehditle haraç toplamak ve yatırım yapmalarını engellemek,
- Yurtdışında propagandalar yaparak Türkiye'yi güvenliksiz bir ülke olarak tanıtmak ve yabancıların Türkiye'ye gelmesine engel olmak,
- Turistik yörelerde sabotaj ve baskın eylemleri yapmak,
- Uluslararası platformlarda seslerini duyurmak amacıyla ülkemize gelen turistleri kaçırmaktır.

IV. MUĞLA İLİNDE TURİZM JANDARMASININ YAPILANMASI VE TURİZM SUÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Turizm suçlarına dair istatistiksel verilere incelemeden önce bu istatistiklerin sağlıklılığı konusunda bazı noktaları açıklamak gereklidir. Genelde suç istatistikleri ilgili yaşanan sorunlar, turizm suçları istatistikleri için de geçerlidir.

Suç istatistiklerinin sağlıklılığı ile ilgili tartışmalar hep olagelmıştır. Suç istatistikleri suçların türü, faillerin sosyo-ekonomik, eğitim, köken, yaş, vb gibi durumlarını analiz etmemizde oldukça büyük önem taşır. Suç istatistikleri tümüyle sağlıklı değildir. Öncelikle suçların belirli bir bölümü polis kayıtlarına girmez. Bunun sebeplerinin en başında, işlenen tüm suçların polise bildirilmemesi ve suçtan polisin haberdar olmaması gelir. Bazı suçlar polise bildirilse bile kayıt altına alınmaz. Polis kayıtlarına girmeyen suçlar “*dark figure*” (karanlık sayılar) olarak bilinir (Carrington:2001:1).

Suçların polise bildirilmesi toplumlara göre de farklılıklar göstermektedir. İnsanların toplumsal sorumluluk bilincinin derecesi, kolluk güçlerinin toplumda yarattığı olumlu veya olumsuz algı, çalınan eşyanın sigortalı olup olmadığı ve suç bildiriminin formaliteleri ve bürokratik işlemlerinin uzun olması gibi etkenler suçların bildirilmesini etkilemektedir.

Yine kadınlara yönelik tecavüz, aile içi şiddet, tecavüz, sarkıntılık gibi suçlar da yeterince polis kayıtlarına girmemektedir. Bazı durumlarda kolluk güçleri de şikayetleri kayıt altına almakta isteksiz davranabilmektedir. Bu durum değişik sebeplerden kaynaklanabilmektedir (Hussain:2005:1124). Aile içi şiddete maruz kalan kadının şikayeti “karı-koca arasına girilmez” şeklindeki bir anlayış neticesinde şikayeti kayıt altına alma konusunda isteksizlik veya sözlü olarak barıştırmaya çalışmakla sonuçlanabilmektedir. Suç istatistiklerini düşük olması veya kabarmaması yönündeki eğilimler de olası sebepler arasındadır.

Kolluk güçlerinin sorumluluk bölgelerindeki suç sayılarının istatistiksel olarak artış göstermesinin ilgili kurumun başarısızlığıyla ilişkilendirilebileceği endişesinin de bu eğilime yol açtığını gösteren örneklere rastlamak mümkündür (Akşam Gazetesi: 2008). Örneğin içişleri bakanlarının kendi dönemlerinde suç oranlarının düşmesini icraat başarısı olarak göstermeleri, kolluk güçleri üzerinde bazı basit suçları kayıt altına almakta isteksiz davranmalarına yol açabilecek etmenlerden biridir (Haberaktuel: 2008).

Turizmin yoğun olduğu bölgelerde özellikle 2001 yılından itibaren turizm jandarması ve turizm polisi uygulamalarına ağırlık verilmiştir. Turizm jandarması yörelerin özelliğine göre ilave eğitim ve teçhizatla donatılmıştır. Turistlerle yüz yüze ilişkide bulunan ve uygulayıcı durumda olan personel, kolay iletişim kurmak ve anlayışlı ve rahat davranmaları için yabancı dil bilen personel istihdamı ve meslek içi eğitim ve teşviklerle yabancı dil bilen personel sayısı arttırılmıştır.

Muğla ilindeki turizme yönelik suçlarla ilgili istatistiki verilerin derlenmesinde jandarma arşivlerinden ve kayıtlarından yararlanılmıştır. Turizm suçları ile ilgili istatistiki çalışmalar daha önce bu yönde bir tasnif yapılmadığından 2002 yılından sonra mümkün olabilmektedir.

Tabloda görüldüğü üzere 2002 – 2005 yılları arasında Muğla ilinde meydana gelen turistlerin sanık ve mağdur olarak karıştıkları olayların toplamı geçen yıllar içerisinde azalma kaydetmektedir. Turistlerin sanık oldukları olay sayısı 2002 yılında 140 iken, 2003 yılında 130, 2004 yılında 105 ve 2005 yılında ise 69 olarak gerçekleşmiştir. Esasen Turistlerin sanık olduğu vakaların turizme olumsuz etkisinin çok az olduğunu belirtmek gerekir. Turistlerin mağdur olduğu suçlar ise Türk turizmini ve ülke imajını oldukça olumsuz yönde etkilemektedir.

MUĞLA İLİNDE YILLARA GÖRE TURİZM SUÇLARI*										
	2002		2003		2004		2005		TOPLAM	
	Sanık	Mağdur	S	M	S	M	S	M	S	M
Trafik kazası	31	56	20	43	36	33	53	36	140	168
Pasaport kanununa muhalefet	68	-	51	-	10	-	2	-	131	0
İllegal yollardan yurtdışına çıkmaya teşebbüs	37	-	27	-	16	-	2	-	82	0
Hırsızlık	1	30	5	17	-	13	1	5	7	65
5683 s.k.m.			10	-	40	-	13	-	63	0
Kazaen yaralanma	-	14	1	26	1	8	2	5	4	53
Darp	1	19	2	12	1	21			4	52
Fuhuş, fuhuşa teşvik, kadın kaçırma, cinsel taciz ve ırza geçme	5	3	6	5	-	8	1	4	12	20
Paraşüt kazası					2	6	3	9	5	15
Tehdit, haraç istemek	1	2	1	1	3	6	1	4	6	13
5682 s.k.m.					7	-	10	-	17	0
Sarkıntılık	-	4	-	2	-	4			0	10
hakaret ve sövme					2	2	2	4	4	6
Dolandırıcılık	1	1	1	1	-	3	2	-	4	5
İmar kanununa muhalefet					3	-	5	-	8	0
Şüpheli ölüm ve kayıp şahıslar							2	4	2	4
Yasadışı bulunma			6	-					6	0
1618 s.k.m.					5	-			5	0
Suda boğulma							1	3	1	3
Kapkaççılık	-	3	-	1					0	4
İntihar ve intihara teşebbüs							-	4	0	4
Mala zarar verme							2	2	2	2
Mesken masuniyetini ihlal					-	3			0	3
Maden kanununa muhalefet	3	-							3	0
Diğer olaylar	23	19	20	18	15	20	20	29	78	86
Toplam Olay Sayısı	140	95	130	83	105	94	69	73	444	345

*Tablo verileri, Muğla Valiliği Basın Bürosunda toplanan “Günlük Olaylar Bültenleri”nden elde edilmiştir

Bununla birlikte turistlerin mağdur olduğu olay sayısı 2002 yılında 95, 2003 yılında 83, 2004 yılında 94, 2005 yılında 73 olarak gerçekleşmiştir. Sanık olunan olayların sayısındaki düzenli düşüş iyiye işaretken, mağdur olunan olay sayısındaki dalgalanma sebeplerinin araştırılması, düşüş gözükken yıllarda düşüşe sebep olan etkenlerin daha detaylı araştırılması gerekmektedir. Bu sebepler içinde turistlerin geldikleri ülke kompozisyonlarının farklılaşması gösterilebilir. Örneğin çalışma için yetkililerle yapılan mülakatlarda darp, haraç ve hırsızlık suçlarında hem sanığın hem de mağdurun turist olduğu vakaların doğu bloku ve eski Sovyetler Birliği'nden gelen turistlerin artmasıyla doğru orantılı bir artış gözlendiği not edilmiştir. Yine kolluk teşkilatlarının suçla mücadele ve izlemede etkin yöntemler geliştirmesi, şikayet kabulü ve kayıtlara geçme konusunda daha titiz olması, modernleşmesi ve yeni teknoloji uygulamaları da daha önceden tespit edilemeyen ve bilinmeyen suçların tespit edilmesi ve kayıtlara geçme oranlarını arttırmıştır.

Turistlerin sanık ya da mağdur olduğu olaylar arasında Trafik Kazası tüm yıllar içinde önde gelirken, Pasaport Kanununa Muhalefet, İlegal Yollardan Yurtdışına Çıkmaya Teşebbüs ve 5683 Sayılı Kanuna (Yabancıların Türkiye'de ikamet ve seyahat durumlarını düzenleyen kanun) muhalefet, takip eden olaylar olmuştur.

Geçen yıllar içerisinde olumlu gelişme gösteren olaylar ise hırsızlık (2002 yılında 30 mağduriyet, 2003 yılında 17 mağduriyet, 2004 yılında 13 mağduriyet ve 2005 yılında 5 mağduriyet), İlegal yollardan yurtdışına çıkma (2002 yılında 37 sanık, 2003 yılında 27 sanık, 2004 yılında 16 sanık ve 2005 yılında 2 sanık) olarak gerçekleşmiştir. Yine kapkaççılık olaylarında dramatik düşüş gözlenmesi olumludur ve bu duruma yol açan faktörler sürdürülmelidir. Öte yandan azalma göstermeyen veya artma eğiliminde olan suçlara yönelik tedbirler yeniden gözden geçirilmeli artma veya azalmama nedenleri araştırılarak gerekli tedbirler geliştirilmelidir Bu suçların başlıcaları hakaret ve sövme (2002 ve 2003 yıllarında olay görülmezken, 2004 ve 2005'te olaylar yaşandığı gözlenmektedir), 5682 Sayılı Kanuna Muhalefet (Pasaport Kanunu) (2002 ve 2003 yıllarında olay görülmezken, 2004 ve 2005'te olaylar yaşandığı gözlenmektedir), Mala Zarar Verme suçları (2002, 2003 ve 2004 yıllarında olay görülmezken 2005'te olaylar yaşandığı gözlenmektedir) gibi suçlardır.

Özellikle turistlerin sanık olduğu cinsel suçlar gittikçe azalma eğilimi gösterirken, mağdur oldukları vakalar sürekliliğini korumaktadır. Burada vurgulanması gereken bir nokta da turistlerin mağdur oldukları suçların bildirilmesi, şikayeti ve kayıtlara geçmesinde bazı sorunlar olduğu gözlenmiştir. Mağdur olan turistlerin Türkiye'de kaldıkları süre kısıtlıdır. Ülkede buldukları bir veya iki haftalık sürede maruz kalınan suç hafif ise, turistlerin bunu rapor etmeme veya şikayetçi olmama eğilimleri daha da güçlüdür. Yapılan mülakatlarda cinsel saldırılara maruz kalan turistlerin, uzun sürecek yargı süreçlerinden çekinmeleri, yabancı ülkede olmalarından dolayı tedirgin olmaları

gibi sebeplerle bazı durumlarda şikayetçi olmadıkları veya şikayetlerini geri aldıkları not edilmiştir.

SONUÇ

Ülke ve toplumun şöhreti ve turizm açısından en önemli negatif faktör olan cinsel saldırı suçlarının artışı konusunda bazı varsayımlarda bulunmak mümkündür. Bunları ülkeye gelen turist sayısının artması, turistlerin geldikleri ülke kompozisyonunun değişimi, Artan ve çeşitlenen turizm karşısında kolluk güçlerinin personel, teknoloji ve örgütsel olarak yetersiz kalmaları, cezaların caydırıcılığının yeterli olmaması gibi etkenler olarak belirtmek mümkündür.

Ülke ekonomisinde yaşamsal öneme sahip olan turizm için öncelikli şart, güvenlidir. Bulgular, Muğla örneğinde turizm suçlarının önemli değerlerde olduğunu göstermektedir. Turizm sektöründe güvenliğin sağlanmasında sektöre yönelik şartları dikkate alan bir uzmanlaşmanın olduğu kolluk yapılanması tedbirlerin en önemlileri arasında olmalıdır. Bu bakımdan turizm jandarması uygulamasının kamu yönetiminde modernleşme süreci kapsamında uzmanlaşmanın olumlu bir örnek oluşturmaktadır.

Ülkemizdeki turistik yörelerin oldukça geniş bir coğrafyaya yayılması, turizm yörelerinin büyük kısmında belediye teşkilatlanması ve polis örgütlenmesini bulunmaması, jandarmanın güvenlik hizmetinin önemini daha da arttırmaktadır. Bu bölgelerde turizm hareketlerinin yoğun olması karşısında jandarmanın bu gerekleri göz önünde tutarak örgütlenmesi olumlu bir gelişmedir.

Türkiye gibi farklı dini ve kültürel kimliğe sahip bir ülkenin güvenlik ortamı, yabancıların daha çok dikkatini çekmektedir. Güvenliği sağlamakla görevli olan kolluk birimlerinin örgütlenmesinin turizm bölgelerinde sektöre göre şekillenmesi önem taşımaktadır. Turizm jandarması da giyim kuşam, silah teçhizat bakımlarından sektörün özellikleri dikkate alınarak düzenlenmiştir. Giysiler daha az militer görünüm sunmaktadır ve silah ve teçhizatlar daha küçük ve göze batmayacak şekildedir. Yine turizm jandarması personeli, dil, yörenin tarihi, kültürel ve turistik özellikleri, turistlerle olan iletişim, yabancı dil vb sektöre özgü konularda eğitim görmüşlerdir.

Günümüz gelişmiş toplumlarında suçlar, geçmişe göre gittikçe daha karmaşık ve organize görünüm kazanmaktadır. Jandarma teşkilatı ise nüfusu yüzbinleri aşan uydu kentler ve turizmin yoğun olduğu bölgelerde görev yapmaktadır. Bu sebeple jandarmanın karmaşık ve sofistikeleşen suçlarla mücadele edebilecek bilgi, beceri, uzmanlık ve teknolojiyle donanması ihtiyacı vardır. Turizm alanlarına yönelik bir uzmanlaşma bu bakımdan olumlu bir gelişmedir. Bu yönüyle turizm jandarması uygulaması, Weberyen anlamda işbölümü ve uzmanlaşmanın kolluk güçlerinde gelişmesi anlamına geldiğinden; bürokraside modernleşme sürecinin olumlu bir örneğidir.

Öte yandan jandarma karakollarında özellikle turistik yörelerde kadın personel bulunmaması, mağdur veya sanık durumunda kadın ve çocuklarla ilgili işlemlerin yapılmasında önemli aksaklıklar yaratmaktadır. Bu bakımdan turizm

yörelereindeki jandarma karakollarında kadın personel istihdamı öncelikli ihtiyaçlar içindedir.

Sektör geliştikçe çeşitli gayrı-yasal durumlar da ortaya çıkmaktadır. Kaçak yapılaşma ve çevre suçları, bu tür suçlardandır. Turizm güvenliğiyle doğrudan ilgili olmamakla birlikte turizmin geleceğiyle son derece ilgili olan kaçak yapılaşma ve çevre suçlarıyla ilgili olarak jandarmanın yetkilerinin geliştirilmesi gereklidir.

KAYNAKÇA

- Akat, Ömer (1997), *Pazarlama Ağrlıklı Turizm İşletmeciliği*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Akşam Gazetesi (2008) <http://www.aksam.com.tr/haber.asp?a=39204,3& tarih=09.05.2006> (11.12.2009)
- Aydın, Şule (1997) “Kongre Turizmi ve Turizmin Önemi” 8.*Ulusal Turizm Kongresi, Kuşadası* 12-14 Aralık 1997
- Bulut, Erol (2001) “Türk Turizminin Dünya’daki Yeri ve Dış Ödemeler Bilançosuna Etkisi”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, C:2/3: 7186
- Carrington, Peter (2001) “Using Police Crime Surveys to Study Drug Abuse”, 4: *Int Conference on Methodological Issues in Official Statistics*, Stockholm, http://www.scb.se/templates/Standard_77054.asp 25.12.2008)
- Çeken, Hüseyin, (2004) “Türk Turizmde Yabancı Sermaye ve Yabancı Sermaye Ortamının İyileştirilmesine Yönelik Öneriler”, *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 25-44.
- Çımat, Ali ve Bahar, Ozan (2003) “Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akdeniz Ü. İİBF Dergisi* C.6:1-18.
- Enders, W. ve Sandler, T. (1991) “ Causality Between Transnational Terrorism and Tourism: The Case of Spain”, *Terrorism*, :14: 49-58.
- TDK (2008) www.tdk.gov.tr. (10.12.2008)
- Emsen, O. Selçuk ve Değer, M. Kemal (2004) “Turizm Üzerine Terörizmin Etkileri: 1984-2001 Türkiye Deneyimi”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, C: 7: 67-83.
- Esner (2003) “Terrorism’s Impact on Tourism: What the Industry May Learn from Egypt’s Struggle with al-Gama’a al-Islamiya” http://sand.miiis.edu/research/student_research/Essner_Tourist%20Terrorism.pdf (12.12.2008)
- Eurogendfor (2008) <http://www.eurogendfor.org/> (25.12.2008)
- Faupin, Alain, (2005) “Providing Security, Division of Labour, Armed Forces, Gendarmerie, Police”, *Democratic Horizons in Security Sector Conference* 3. Şubat 2005, TESEV, Ankara. http://www.iskran.ru/cd_data/disk2/r/033.pdf.
- Frei, Daniel (1990) “Was ist unter Frieden und Freiheit zu Verstehen”, (Ed: W. Heisenberg ve D. S. Kutz) *Sicherheitpolitik Kontrovers*, BPB, Bonn.
- Haberaktuel (2008) http://www.haberaktuel.com/news_detail.php?id=114240&uniq_id=1229241841 (11.12.2008)
- Hussain, Sarfraz (2005) “A Critical Note on the Validity of Official Crime Statistics”, *Pakistan Journal of Social Sciences* C:3/9:1123-28
- Jandarma (2008) www.jandarma.gov.tr. (12.10.2008)
- Jandarma Talimnamesi*,(2004) Jandarma Genel Komutanlığı Basımevi, Ankara 2004
- Karagöz, Ahmet (2007) “Terörizmin Etkilerinin Damla Teorisi Açısından Değerlendirilmesi”, *Polis Dergisi* Sy: 54-55: 47-53.
- KAHRAMAN,Nüzhet (1994), “Sürdürülebilir Kalkınma ve Turizm”, *H.Ü.İ.İ.B.F Dergisi*:27-31
- Karabulut, E. ve Düzgünoğlu, E., (1999). *Development of Turkish Tourism*, İstanbul, TURSAB Yayınları
- Küçükkaya, Zuhuri (2003) “Türkiye’de Terör ve Terörün Gelişimi”, *Polis Dergisi*, C:34: 368-383

- Lipnack, Jessica ve Stamps, Jeffrey (1993) *The Teamnet Factor: Bringing the Power of Boundary Crossing Into the Heart of Your Business*, Wiley. E-book: http://www.netage.com/pub/books/download_ttnf.html (8.1.2009)
- Ma, Ngok (2004) "Sars and The Limits of the Hong Kong Sars Administrative State", *Asian Perspective*, C: 28/1: 99-120
- Sevim, Ali ve Merçil, Erdoğan (1995) *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Özbek, Nadir (2008) "Policing the Countryside; Gendarmes of the Late 19th-Century by Ottoman Empire (1876-1908)", *Int Journal Middle East Studies*, 2008/40: 47-67.
- Özdemir, Mehmet. (1992) *Turizmin Türkiye'nin Sosyo-ekonomik Yapısına Etkileri*, Ankara, Turizm Bankası Yayınları.
- TDK, (2005) *Türkçe Sözlük*, Ankara, TDK Yayınları.
- Turkishmedia (2005) <http://www.turkish-media.com/forum/lofiversion/index.php/t2670.html>. (12.12.2008)
- Tutar, Erdiç (1990) "Turizm Sektöründe Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişimi", *Türkiye Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı*, Ankara: 32
- TÜRSAB (2008) <http://www.tursab.org.tr/content/turkish/istatistikler/> (12.12.2008)
- Ürger, Savaş (1993) *Genel Turizm*, Antalya Akdeniz Üniversitesi Yayınları
- www.gumruk.gov.tr (3.1.2009)
- www.masak.gov.tr (3.1.2009)
- Yücel, Sunay Ünlü, (2008) *Muğla Dosyası*, TÜRSAB Arge Departmanı.